

Конституційне право

УДК 342.25:352(477)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.19659541>

**Конституційно-правові основи участі територіальної громади у
здійсненні місцевого самоврядування в Україні**

Алесь Хребтова,

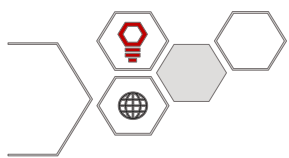
кандидатка наук з державного управління, доцентка,
доцентка кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук
факультету права, гуманітарних і соціальних наук
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-4322-2354>

Галина Кіктева,

Здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності D8 Право
факультету права, гуманітарних і соціальних наук
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського, Україна
<https://orcid.org/0009-0009-1302-9535>

Прийнято: 31.03.2026 | Опубліковано: 20.04.2026

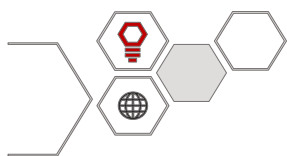
Анотація: у статті здійснено комплексний аналіз конституційно-правових основ участі територіальної громади у здійсненні місцевого самоврядування в Україні з урахуванням міжнародних стандартів,

національного законодавства та умов воєнного стану. Метою статті є комплексне дослідження конституційно-правових основ участі територіальної громади у здійсненні місцевого самоврядування в Україні, з'ясування змісту правового статусу територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання, зокрема діалектичний, формально-юридичний, системно-структурний, порівняльно-правовий, логіко-нормативний та метод правового аналізу.

У статті територіальна громада розглядається не лише як соціальна спільнота жителів відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а і як базовий суб'єкт муніципально-правових відносин, через який реалізуються засади народовладдя на місцевому рівні. Проаналізовано конституційно-правові основи участі територіальної громади у здійсненні місцевого самоврядування, які охоплюють норми Конституції України, законодавства про місцеве самоврядування та інших нормативно-правових актів, що регулюють форми безпосередньої участі жителів у вирішенні питань місцевого значення. Окрему увагу приділено таким формам участі, як місцеві вибори, місцевий референдум, загальні збори громадян, місцеві ініціативи, громадські слухання, електронні петиції та інші механізми локальної демократії. Узагальнення нормативних положень і наукових підходів дає підстави констатувати, що сучасне правове регулювання участі територіальної громади поєднує наявність демократичних інструментів із низкою проблемних аспектів, зокрема недостатньою процедурною деталізацією окремих форм участі, фрагментарністю законодавчого забезпечення та потребою вдосконалення механізмів практичного залучення жителів до муніципального управління.

Ключові слова: територіальна громада; місцеве самоврядування; конституційно-правові основи; муніципальна демократія; форми участі населення; воєнний стан; правове регулювання.

Constitutional and Legal Foundations of Territorial Community Participation in the Exercise of Local Self-Government in Ukraine

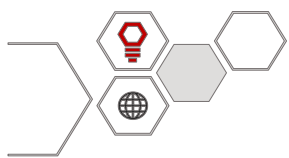
Aliesia Khrebtova,

PhD in Public Administration, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Fundamental and Branch Legal Sciences,
Faculty of Law, Humanities and Social Sciences,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-4322-2354>

Halyna Kikteva,

Applicant for the First (Bachelor's) Level of Higher Education,
Specialty D8 Law,
Faculty of Law, Humanities and Social Sciences,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0009-1302-9535>

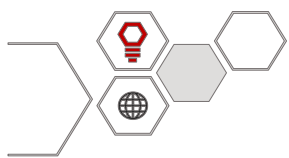
Abstract. The article examines the territorial community not only as a social community of residents of a respective administrative-territorial unit, but also as a basic subject of municipal legal relations through which the principles of democracy are implemented at the local level. The constitutional and legal foundations of the participation of the territorial community in the exercise of local self-government are analyzed, covering the provisions of the Constitution of Ukraine, legislation on local self-government, and other normative legal acts regulating the forms of direct

participation of residents in resolving issues of local importance. Particular attention is paid to such forms of participation as local elections, local referendums, general meetings of citizens, local initiatives, public hearings, electronic petitions, and other mechanisms of local democracy. The generalization of legal provisions and scholarly approaches makes it possible to state that the current legal regulation of territorial community participation combines the existence of democratic instruments with a number of problematic aspects, in particular insufficient procedural detail of certain forms of participation, fragmentation of legislative support, and the need to improve mechanisms for the practical involvement of residents in municipal governance.

Keywords: territorial community; local self-government; constitutional and legal foundations; municipal democracy; forms of public participation; martial law; legal regulation.

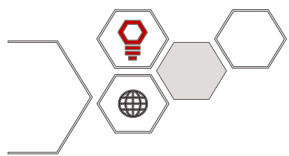
Постановка проблеми. В умовах сучасного державотворення в Україні питання конституційно-правових основ участі територіальної громади у здійсненні місцевого самоврядування набуває особливої теоретичної і практичної значущості. Конституція України визначає місцеве самоврядування як право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України, що закріплює громаду як первинного суб'єкта муніципальної влади. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» конкретизує цю конституційну модель, передбачаючи здійснення місцевого самоврядування територіальними громадами як безпосередньо, так і через відповідні органи місцевого самоврядування. Після змін 2024 року законодавство також детальніше врегульовує окремі форми локальної демократії, зокрема місцеву ініціативу та загальні збори жителів.

Разом із тим формальне закріплення права територіальної громади на участь у місцевому самоврядуванні не завжди означає його повноцінну та ефективну реалізацію. Проблема полягає в тому, що реальний механізм участі жителів у вирішенні питань місцевого значення залишається неоднорідним, фрагментарно врегульованим і значною мірою залежним від локальної нормотворчості, адміністративної спроможності громади та безпекової ситуації. Це особливо помітно щодо таких інструментів, як громадські слухання, місцеві ініціативи, загальні збори жителів, електронні форми участі та інші механізми муніципальної демократії, практична доступність яких у різних громадах суттєво відрізняється.

Особливої актуальності зазначена проблематика набула в умовах правового режиму воєнного стану. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» визначає правові засади діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування та військових адміністрацій в особливий період, коли пріоритетами стають безпека, оборона, цивільний захист, безперервність публічного управління та стійкість громад. За таких умов участь територіальної громади у здійсненні місцевого самоврядування не втрачає свого конституційного значення, однак її форми, інтенсивність і процедурна реалізація зазнають об'єктивної трансформації під впливом безпекових обмежень, переміщення населення, руйнування інфраструктури, тимчасової окупації окремих територій та функціонування військових адміністрацій у визначених законом випадках.

У зв'язку з цим постає потреба в новому осмисленні змісту конституційно-правових основ участі територіальної громади не лише як сукупності нормативно закріплених правомочностей жителів, а і як механізму забезпечення легітимності місцевої влади, публічної довіри, соціальної згуртованості та інституційної стійкості громади в кризових умовах. Воєнний стан виявив, що традиційні форми локальної демократії потребують адаптації

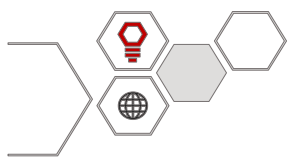

до нових викликів, а законодавче регулювання участі громади має забезпечувати баланс між вимогами безпеки та збереженням демократичної природи місцевого самоврядування.

Таким чином, наукова проблема полягає у необхідності комплексного дослідження конституційно-правових основ участі територіальної громади у здійсненні місцевого самоврядування в Україні з урахуванням умов воєнного стану, сучасних змін муніципального законодавства та потреби вдосконалення правових механізмів безпосередньої участі жителів у вирішенні питань місцевого значення. Актуальність такого дослідження зумовлена потребою вироблення науково обґрунтованих підходів до зміцнення місцевої демократії, підвищення ефективності муніципального управління та забезпечення реальної суб'єктності територіальної громади навіть в умовах воєнних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика конституційно-правових основ участі територіальної громади у здійсненні місцевого самоврядування посідає важливе місце в сучасній юридичній науці, оскільки поєднує питання конституційного права, муніципального права, демократичного врядування та практики реалізації локальної демократії. Традиційно у вітчизняній правовій доктрині увага приділялася правовій природі місцевого самоврядування, статусу територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування, формам безпосередньої участі жителів у вирішенні питань місцевого значення, а також співвідношенню повноважень територіальної громади, органів місцевого самоврядування та держави.

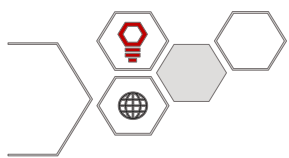
У сучасний період науковий інтерес до цієї проблематики суттєво посилюється у зв'язку з реформою децентралізації, розвитком механізмів локальної демократії та необхідністю переосмислення ролі територіальної громади в умовах воєнного стану. Серед новітніх праць, що мають вагомий

значення для дослідження місцевого самоврядування в Україні, слід відзначити статтю О. В. Батанова «Місцеве самоврядування в Україні в умовах воєнного стану», у якій акцентовано увагу, що уже сьогодні мають бути адекватними розуміння та оцінка того, де знаходяться об'єктивні конституційно-правові, політичні, фінансово-економічні або соціальні передумови обмежень прав територіальних громад на участь у місцевому самоврядуванні в умовах воєнного стану, а де – суб'єктивізм і помилки законодавця, прояви рецентралізації та прагнення держави домінувати над місцевим самоврядуванням, політичний волонтаризм та згортання муніципальних свобод тощо. Ця праця є важливою для розуміння того, що воєнний стан не скасовує значення територіальної громади як носія права на місцеве самоврядування, але істотно змінює умови реалізації цього права.

Важливим для теми дослідження є й науковий доробок О. В. Батанова «Людина в місцевому самоврядуванні: проблеми взаємодії в умовах викликів російсько-української війни», у якому увагу зосереджено на людиноцентричному вимірі місцевого самоврядування. У зазначеній публікації акцентовано увагу на тому, що існування в умовах воєнного стану системних проблем, передусім економічного, соціального, культурного, екологічного, інформаційного тощо характеру, які стосуються повноцінного функціонування територіальних громад та з часом відбудови зруйнованої муніципальної інфраструктури, вказує на вагомі роль і значення місцевого самоврядування у процесах реалізації більшості прав людини. Своєю чергою саме права людини зумовлюють зміст і спрямованість діяльності усіх суб'єктів системи місцевого самоврядування у різних сферах муніципального життя.

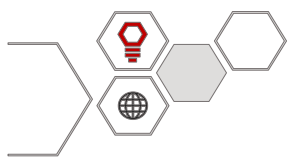
Окремий аспект досліджуваної проблеми розкрито у статті О. І. Дяконенко «Громадські організації у забезпеченні резильєнтного потенціалу територіальних громад». Хоча ця праця безпосередньо не присвячена конституційно-правовим засадам участі територіальної громади, вона є

цінною для розуміння сучасних практик громадської активності та ролі інститутів громадянського суспільства у забезпеченні стійкості громад. Авторка акцентує увагу на тому, що громадські організації – одна з ефективних форм участі мешканців в управлінні територіальною громадою. Вони виступають дієвим інструментом забезпечення резильєнтного розвитку територіальної громади шляхом підвищення адаптаційних можливостей і здатності до самоорганізації громадської спільноти, пом'якшення руйнівних наслідків та пришвидшення відновлення після потрясінь.

Водночас аналіз наукових публікацій свідчить, що, попри наявність сучасних досліджень у сфері місцевого самоврядування, питання саме конституційно-правових основ участі територіальної громади у здійсненні місцевого самоврядування потребує подальшого комплексного осмислення. Значна частина праць зосереджена або на загальних проблемах функціонування місцевого самоврядування в умовах воєнного стану, або на окремих практичних аспектах діяльності громад та громадських інституцій. Натомість недостатньо дослідженими залишаються питання системного поєднання конституційних положень, муніципального законодавства, міжнародних стандартів місцевої демократії та особливостей реалізації права територіальної громади на участь у місцевому самоврядуванні в умовах обмежень, пов'язаних із воєнним станом.

У більшості наукових досліджень увага зосереджується або на загальних питаннях правової природи місцевого самоврядування, або на окремих формах участі громадян у локальному управлінні. Водночас недостатньо розкритим залишається питання системного взаємозв'язку між конституційними приписами, нормами муніципального законодавства, міжнародними стандартами місцевої демократії та реальними умовами

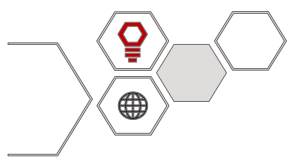

реалізації права територіальної громади на участь у місцевому самоврядуванні в період воєнного стану. Потребує додаткового наукового аналізу і проблема збереження демократичної природи місцевого самоврядування в умовах, коли частина повноважень фактично реалізується в особливому безпековому режимі, а на окремих територіях функціонування органів місцевого самоврядування зазнає суттєвих організаційних обмежень.

Недостатньо дослідженим залишається також питання ефективності існуючих форм безпосередньої участі територіальної громади, зокрема громадських слухань, місцевих ініціатив, загальних зборів жителів, електронних петицій та інших інструментів локальної демократії, в умовах воєнних ризиків, внутрішнього переміщення населення, руйнування інфраструктури та зміни комунікаційних моделей усередині громади. Окремого наукового осмислення потребує співвідношення безпосередніх і представницьких форм участі громади, а також питання, наскільки чинний механізм правового регулювання забезпечує не формальну, а реальну участь жителів у прийнятті рішень на місцевому рівні.

Крім того, у сучасній правовій літературі ще не повною мірою висвітлено вплив воєнного стану на зміст і межі муніципальної участі територіальної громади, зокрема в аспекті забезпечення балансу між вимогами національної безпеки, потребами оперативного управління та конституційною гарантією права жителів на місцеве самоврядування. Поза достатньою увагою дослідників залишається і питання адаптації конституційно-правових механізмів участі територіальної громади до умов цифровізації, кризового управління та післявоєнного відновлення.

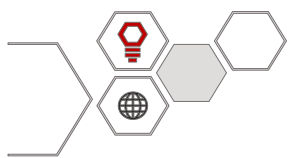
Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є комплексний аналіз конституційно-правових основ участі територіальної громади у здійсненні місцевого самоврядування в Україні, визначення змісту та особливостей реалізації права територіальної громади на участь у вирішенні

питань місцевого значення, а також виявлення актуальних проблем правового регулювання відповідних форм участі в умовах воєнного стану.

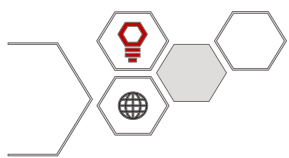
Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання: з'ясувати конституційно-правову природу територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування; охарактеризувати нормативно-правові засади участі територіальної громади у здійсненні місцевого самоврядування; проаналізувати основні форми безпосередньої та представницької участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення; дослідити вплив правового режиму воєнного стану на реалізацію права територіальної громади на участь у місцевому самоврядуванні; визначити проблеми практичного забезпечення локальної демократії в сучасних умовах; окреслити напрями вдосконалення конституційно-правового механізму участі територіальної громади у здійсненні місцевого самоврядування в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конституційно-правові основи участі територіальної громади у здійсненні місцевого самоврядування в Україні визначаються насамперед положеннями Конституції України, відповідно до яких місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села, селища чи міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Таке нормативне закріплення дає підстави розглядати територіальну громаду не лише як сукупність жителів певної адміністративно-територіальної одиниці, а як первинного суб'єкта місцевого самоврядування, через якого реалізується народовладдя на локальному рівні. Саме тому участь територіальної громади у здійсненні місцевого самоврядування слід розуміти як один із базових проявів конституційного принципу демократизму, що забезпечує реальний зв'язок населення з процесом ухвалення рішень з питань місцевого значення. Народне волевиявлення здійснюється саме через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії [1].

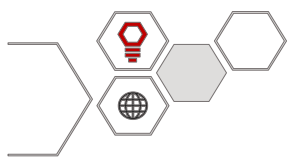
Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» розвиває конституційні положення, визначаючи місцеве самоврядування як гарантоване державою право та реальну здатність територіальної громади самостійно або під відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення. Місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст. [2]. Із цього випливає, що правова природа територіальної громади не вичерпується її формальним визнанням у законодавстві. Йдеться про наділення громади реальним правовим інструментарієм для впливу на розвиток відповідної території, розподіл місцевих ресурсів, формування локальної політики та контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування. Участь громади при цьому може здійснюватися як безпосередньо, так і через представницькі органи, що вказує на поєднання безпосередньої та представницької демократії у сфері муніципального управління.

Особливе значення для розуміння змісту участі територіальної громади мають міжнародні стандарти місцевої демократії. Європейська хартія місцевого самоврядування закріплює підхід, відповідно до якого право органів місцевого самоврядування регулювати та управляти суттєвою частиною публічних справ повинно здійснюватися в інтересах місцевого населення. Публічні повноваження, як правило, здійснюються переважно тими органами публічної влади, які мають найтісніший контакт з громадянином [5]. Її ратифікація Україною засвідчила орієнтацію на європейські стандарти локальної демократії, субсидіарності, автономності місцевого самоврядування та наближеності управлінських рішень до жителів. Верховна Рада України постановила Європейську хартію місцевого самоврядування, підписану від

імені України 6 листопада 1996 року в м. Страсбурзі, ратифікувати [6]. У цьому контексті участь територіальної громади є не лише елементом внутрішнього національного правопорядку, а й складовою реалізації міжнародно визнаних принципів демократичного врядування. Саме тому національна модель місцевого самоврядування повинна оцінюватися не лише через формальне існування відповідних інститутів, а й через реальну можливість жителів брати участь у вирішенні питань місцевого значення.

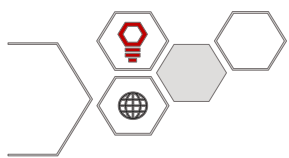
Форми участі територіальної громади у здійсненні місцевого самоврядування є різноманітними за своїм змістом і правовим значенням. Вони охоплюють участь у місцевих виборах, реалізацію права на місцеві ініціативи, участь у громадських слуханнях, загальних зборах громадян, подання електронних петицій, звернень, участь у консультативно-дорадчих процедурах та інших механізмах локальної демократії, передбачених законом і локальними нормативними актами. Первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень є територіальна громада села, селища, міста [2]. При цьому слід враховувати, що ефективність таких форм залежить не лише від законодавчого закріплення, а й від фактичної доступності процедур, обізнаності жителів про свої права, відкритості органів місцевого самоврядування до взаємодії з населенням та здатності самої громади до самоорганізації. Отже, проблема полягає не лише в існуванні правових форм участі, а й у забезпеченні їх реального функціонування як інструментів впливу громади на зміст місцевої політики. Громадяни України мають право звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, медіа, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних

інтересів та скаргою про їх порушення. [7]. Публічна інформація у формі відкритих даних – це публічна інформація у форматі, що дозволяє її автоматизоване оброблення електронними засобами, вільний та безоплатний доступ до неї, а також її подальше використання. Розпорядники інформації зобов’язані надавати публічну інформацію у формі відкритих даних на запит, оприлюднювати і регулярно оновлювати її на єдиному державному веб-порталі відкритих даних та на своїх веб-сайтах [8].

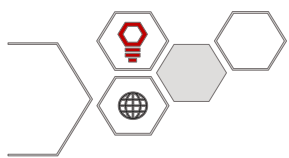
У цьому аспекті важливу роль відіграють гарантії інформаційної відкритості та комунікації між органами місцевого самоврядування і жителями громади. Закон України «Про звернення громадян» закріплює можливість кожної особи звертатися до органів публічної влади з пропозиціями, заявами та скаргами, що є однією з базових юридичних форм участі населення в управлінні публічними справами. Закон України «Про доступ до публічної інформації» створює правові передумови для відкритості діяльності органів місцевого самоврядування, що є необхідною умовою усвідомленої та ефективної участі територіальної громади у прийнятті рішень. Без належного доступу до інформації, прозорості управлінських процедур та реального зворотного зв’язку участь громади ризикує перетворитися на формальність, що суперечить самій сутності місцевого самоврядування як форми публічного волевиявлення жителів.

Межа території територіальної громади – це установлена на підставі затвердженої містобудівної (землевпорядної) документації умовна замкнута лінія та вертикальна поверхня над нею, каталог координат поворотних точок, інформація про яку внесена до ДЗК, яка назовні визначає територію відповідної територіальної громади та є просторовою основою для організації і діяльності на ній територіальної громади та її органів місцевого самоврядування. [13]. Сучасне наукове осмислення ролі територіальної громади у місцевому самоврядуванні значною мірою пов’язане з новими

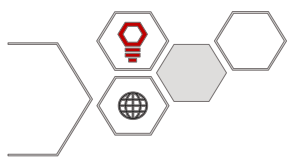
викликами, які постали перед Україною в умовах повномасштабної війни. У науковій літературі обґрунтовується, що воєнний стан істотно впливає на функціонування місцевого самоврядування, змінюючи його пріоритети, форми діяльності та механізми взаємодії з населенням. У перші години широкомасштабної війни в Україні ввели воєнний стан. Це кардинально змінило життя усього Українського народу, вплинуло не лише на діяльність органів державної влади, а й усього громадянського суспільства, територіальних громад та органів місцевого самоврядування. Останні мали утворити ради оборони та забезпечити сприяння військовому командуванню у запровадженні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану. У населених пунктах на територіях активних бойових дій створили військові адміністрації [9]. Водночас навіть в умовах воєнного стану територіальна громада не втрачає свого значення як носій права на місцеве самоврядування, оскільки саме на локальному рівні забезпечується значна частина життєво необхідних для населення функцій: організація комунальних послуг, підтримка внутрішньо переміщених осіб, забезпечення базової соціальної інфраструктури, координація гуманітарної допомоги, сприяння публічній безпеці та відновленню територій.

Правовий режим воєнного стану обумовлює специфічні особливості реалізації участі територіальної громади у здійсненні місцевого самоврядування. З одного боку, конституційні засади місцевого самоврядування зберігають свою чинність, а територіальна громада продовжує залишатися первинним суб'єктом муніципального права [2]. З іншого боку, воєнний стан зумовлює обмеження окремих процедур, ускладнює проведення публічних заходів, змінює комунікаційні моделі в громаді та підсилює значення оперативного управління і безпекових рішень [4]. У таких умовах особливого значення набуває питання балансу між потребами національної безпеки та збереженням демократичної природи

місцевого самоврядування. Відтак участь територіальної громади повинна адаптуватися до нових умов, але не втрачати свого змісту як форми реалізації права жителів на участь у вирішенні місцевих справ.

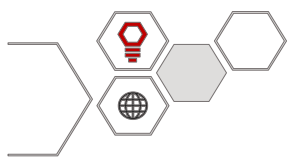
У статті О. В. Батанова наголошується, що попри воєнний стан, місцеве самоврядування жодної хвилини не припиняло своєї діяльності та продовжує свою роботу сьогодні. Органи місцевого самоврядування усіх рівнів активно співпрацюють з військовим командуванням та військовими адміністраціями, а за потреби погоджують між собою окремі функції та повноваження, у тому числі й ті, які випали на долю територіальних громад у перші дні війни. Також під час воєнних дій окремі населені пункти України опинилися під тимчасовою російською окупацією. Перед територіальними громадами, їх органами та посадовими особами постає питання щодо функціонування за таких умов і викликів, а перед державою – адекватної та об'єктивної оцінки цих процесів. [9]. Інша праця цього автора акцентує увагу на людиноцентричному характері місцевого самоврядування, вказуючи, що в умовах викликів російсько-української війни саме людина, її потреби, безпека, гідність і можливість впливати на управлінські процеси мають залишатися в центрі діяльності органів місцевого самоврядування. Підкреслив важливість і значущість забезпечення та захисту прав людини на рівні міжнародно-правового та національного, насамперед конституційного, регулювання, вважаємо, що найбільш рельєфно проявляється та має апробацію ідея цінності людської особистості, її прав і свобод, життя та гідності, на локальному рівні – у межах місцевого самоврядування та процесах інституціоналізації муніципальної влади. Адже визнання та становлення в Україні місцевого самоврядування, глибокі економічні й політичні перетворення у суспільстві й формування на цій основі нової демократичної державності безпосередньо пов'язані з виробленням і практичною реалізацією принципово нових для нас

підходів до прав людини, до вирішення як загальнодержавних, так і регіональних, а також місцевих проблем у цій сфері [10].

Специфіка місцевого самоврядування в Україні та специфіка правової системи не дозволяють швидко і легко змінити всю правову систему. В умовах збройної зовнішньої агресії та нестабільності економіки, а також ще не завершеної реформи адміністративно-територіального устрою є серйозна загроза розбалансування всієї системи публічної влади. За таких умов країна стає вразливою для зовнішнього втручання та має ризики втрати балансу влади [12]. Об'єднання територіальних громад є найважливішим з напрямів реформи місцевого самоврядування, успішна реалізація якого має стати підґрунтям для їх повноцінного функціонування. Основною метою цієї реформи є забезпечення спроможності громад вирішувати проблеми місцевого значення за рахунок власних ресурсів [14].

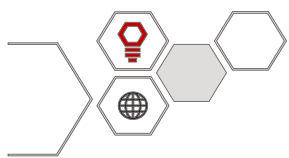
Окремої уваги заслуговує роль громадських організацій та інших інститутів громадянського суспільства у підтримці життєздатності територіальних громад. Як справедливо зазначає О. І. Дяконенко, налагодження співпраці місцевої влади з громадськими організаціями, делегування їм виконання певних соціальних завдань дає можливість раціональніше використовувати обмежені ресурси громади в екстремальних умовах війни і сприяє нарощуванню соціального потенціалу спільноти. У країнах Європейського Союзу громадські організації інтегровані у суспільне життя та користуються державною і місцевою фінансовою підтримкою [11]. Хоча діяльність таких організацій не замінює собою механізми місцевого самоврядування, вона посилює участь жителів у вирішенні питань місцевого значення, сприяє розвитку горизонтальних зв'язків і формує додаткові канали взаємодії між громадою та публічною владою. У зв'язку з цим сучасне розуміння участі територіальної громади повинно охоплювати не лише

формалізовані правові процедури, а й ширший соціально-правовий контекст самоорганізації та спільної відповідальності за розвиток громади.

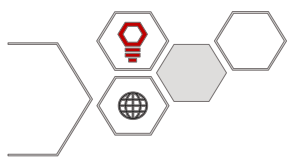
Отже, конституційно-правові основи участі територіальної громади у здійсненні місцевого самоврядування в Україні становлять цілісну систему взаємопов'язаних норм національного та міжнародного права, які визначають правовий статус громади, форми її участі, гарантії реалізації відповідних прав та межі взаємодії з органами публічної влади. В умовах воєнного стану ця система зазнає певної функціональної трансформації, однак не втрачає свого значення як правова основа локальної демократії. Навпаки, сучасні виклики актуалізують необхідність подальшого вдосконалення механізмів участі територіальної громади, забезпечення відкритості місцевого управління, розвитку електронних форм комунікації, підтримки громадянської активності та збереження людиноцентричного характеру місцевого самоврядування.

Покрасьон А. О., Булко Л. О. проаналізувавши сучасний стан правового регулювання відносин у сфері електронних петицій до органів місцевого самоврядування, можна зробити висновок, що наразі ключовою для регулювання цих відносин є одна норма статті 23-1 Закону України «Про звернення громадян», за допомогою якої неможливо якісно врегулювати питання порядку розгляду електронної петиції органами місцевого самоврядування. На нашу думку, це питання потребує окремого регулювання у профільному законі. З огляду на це, пропонуємо розробити Закон України «Про електронні звернення до органів місцевого самоврядування» у якому: 1. Зобов'язати всі органи місцевого самоврядування прийняти на рівні локального акту Порядок розгляду електронної петиції відповідною радою. 2. Зобов'язати всі органи місцевого самоврядування створити власний веб-сайт із можливістю подавати електронні петиції або надати можливість також робити це через Єдину систему місцевих петицій. 3. Передбачити обов'язкову ідентифікацію та верифікацію особи через систему BankID або за допомогою

електронного цифрового підпису для входу на сайт з метою подачі чи підтримки електронної петиції. 4. Обмежити можливість подачі петицій, які носять жартівливий характер або мають еротичний та сексуальний підтекст. 5. Встановити приблизну кількість необхідних підписів електронної петиції, щоб вона була розглянута, залежно від жителів тієї чи іншої адміністративно-територіальної одиниці, наприклад, понад 1000000 жителів – 5000 підписів тощо. Ці зміни допоможуть усунути наявний правовий вакуум у регулюванні деяких питань щодо подачі та розгляду електронних петицій до органів місцевого самоврядування [15]. Прикладом практичної реалізації форм участі територіальної громади в умовах воєнного стану є діяльність Кременчуцької міської ради. На офіційному вебпорталі громади функціонує сервіс електронних петицій, який використовується мешканцями для порушення питань місцевого значення. Так, у 2024 році через відповідний механізм було ініційовано петицію щодо медичного обслуговування міста та збереження окремого функціонування одного з комунальних закладів охорони здоров'я; за результатами її розгляду виконавчий комітет надав офіційну відповідь із посиланням на рішення органів місцевого самоврядування та особливості функціонування спроможної мережі закладів охорони здоров'я, у тому числі в умовах воєнного стану. Поряд із цим Кременчуцька міська рада продовжує використовувати і такий інструмент локальної демократії, як громадські слухання, про що свідчать офіційні оголошення про їх проведення щодо питань містобудівної документації. Наведені приклади засвідчують, що в умовах воєнного стану механізми участі територіальної громади не припиняють функціонування, однак набувають більш адаптованого, процедурно обмеженого та безпеково орієнтованого характеру.

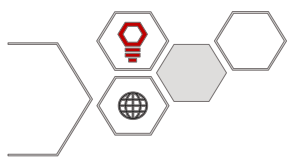
Висновки і перспективи подальших досліджень. У результаті проведеного дослідження встановлено, що конституційно-правові основи участі територіальної громади у здійсненні місцевого самоврядування в

Україні становлять системну сукупність норм Конституції України, законодавства про місцеве самоврядування, актів, що регулюють правовий режим воєнного стану, а також міжнародно-правових стандартів у сфері локальної демократії. Саме ці нормативні джерела формують правову основу, на якій територіальна громада визнається первинним суб'єктом місцевого самоврядування та носієм права на самостійне вирішення питань місцевого значення.

Показано, що участь територіальної громади у здійсненні місцевого самоврядування має багатогранний характер і реалізується як через безпосередні форми локальної демократії, так і через представницькі механізми діяльності органів місцевого самоврядування. Водночас ефективність такої участі залежить не лише від формального закріплення відповідних інструментів у законодавстві, а й від наявності реальних процедурних гарантій, відкритості місцевої влади, доступу жителів до публічної інформації, можливості впливати на зміст управлінських рішень та належного рівня правової культури в громаді. У цьому аспекті територіальна громада постає не лише об'єктом управління, а повноцінним учасником муніципально-правових відносин.

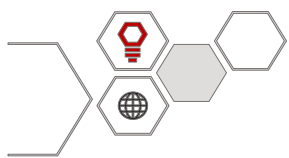
З'ясовано, що в умовах воєнного стану участь територіальної громади у здійсненні місцевого самоврядування не втрачає своєї конституційної цінності, проте зазнає істотної трансформації під впливом безпекових обмежень, зміни організаційних форм публічного управління, пріоритетності кризових рішень та необхідності забезпечення життєстійкості громад. За таких умов традиційні форми безпосередньої участі можуть ускладнюватися, однак посилюється значення комунікації між органами місцевого самоврядування і жителями, самоорганізації населення, громадянської активності, волонтерських і громадських ініціатив, спрямованих на підтримку функціонування та відновлення територіальних громад.

Простежено, що чинне правове регулювання загалом формує належну нормативну основу для участі територіальної громади у здійсненні місцевого самоврядування, проте не позбавлене прогалин і практичних труднощів. Зокрема, потребують подальшого вдосконалення механізми реалізації безпосередніх форм участі жителів, процедурні аспекти застосування інструментів локальної демократії в умовах воєнного стану, а також правові засади поєднання безпекових потреб із конституційною вимогою збереження демократичної природи місцевого самоврядування. Особливого значення набуває питання недопущення формалізації участі громади, коли наявність передбачених законом механізмів не супроводжується їх реальною дієвістю.

Отже, участь територіальної громади у здійсненні місцевого самоврядування є однією з ключових гарантій реалізації принципів народовладдя, децентралізації, субсидіарності та людиноцентризму на місцевому рівні. В умовах воєнного стану ця участь набуває додаткового значення як чинник соціальної згуртованості, публічної довіри, локальної стійкості та післявоєнного відновлення громад. Саме тому вдосконалення конституційно-правового механізму участі територіальної громади має розглядатися як важливий напрям розвитку муніципального права та практики публічного управління в Україні.

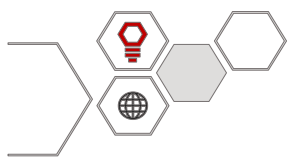
Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі доцільно пов'язувати з поглибленим аналізом окремих форм безпосередньої участі територіальної громади в умовах воєнного стану, зокрема громадських слухань, місцевих ініціатив, електронних петицій, загальних зборів громадян та інших інструментів локальної демократії. Перспективним є також дослідження впливу цифровізації на розширення можливостей участі жителів у місцевому самоврядуванні, визначення правових меж функціонування військових адміністрацій у співвідношенні з муніципальною автономією, а також вироблення моделей залучення територіальної громади до процесів

відновлення деокупованих і постраждалих територій. Окремої наукової уваги потребує вивчення співвідношення формалізованих юридичних механізмів участі та неформальних практик самоорганізації населення, що особливо виразно проявилися в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text> (дата звернення 25.01.2026 р.).
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 25.01.2026 р.).
4. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 64/2022 ; затв. Законом України від 24 лют. 2022 р. № 2102-IX. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення 25.01.2026 р.).
5. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовт. 1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення 25.01.2026 р.).
6. Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування : Закон України від 15 лип. 1997 р. № 452/97-ВР / Верховна Рада України. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/452/97-вр#Text> (дата звернення 25.01.2026 р.).

7. Про звернення громадян : Закон України від 2 жовт. 1996 р. № 393/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text> (дата звернення 25.01.2026 р.).

8. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січ. 2011 р. № 2939-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення 25.01.2026 р.).

9. Батанов О. В. Місцеве самоврядування в Україні в умовах воєнного стану. Право України. 2024. № 6. С. 9 – 13. DOI: 10.33498/lopu-2024-06-009

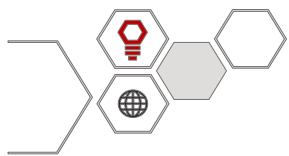
10. Батанов О. В. Людина в місцевому самоврядуванні: проблеми взаємодії в умовах викликів російсько-української війни. Право України. 2024. № 6. С. 14-37. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001503973>

11. Дяконенко, О., & Нечитайло, Т. (2024). THE ROLE OF THE RESILIENT POTENTIAL OF PUBLIC ORGANIZATIONS IN RECONSTRUCTION OF TERRITORIAL COMMUNITIES OF UKRAINE. Demography and Social Economy, 57(3), 122–140. <https://doi.org/10.15407/dse2024.03.122>

12. Бойко О. П. Статус територіальних громад в Україні. Право та державне управління. 2021. № 1. С. 16–20. DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2021.1.2>

13. Потапенко С. В. Правовий статус територій територіальних громад у системі адміністративно-територіального устрою України. Право України. 2021. № 12. С. 226–241. DOI: 10.33498/lopu-2021-12-226.

14. Попрошаєва О. А., Шулепова О. О. Характеристика правового статусу територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого

самоврядування. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 3. С. 101–105. DOI: 10.32782/2524-0374/2023-3/22.

15. Покрасьон А. О., Булко Л. О. Електронні петиції до органів місцевого самоврядування: проблеми правового регулювання та шляхи їх вирішення. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 3. С. 95–98. DOI: 10.32782/2524-0374/2024-3/20.